

LBRIS

We know
books

CEZAR
PETRESCU

FRAM,
URSUL POLAR

EDITURA
PRUT

Ilustrații de Alexei Colâbneac

Perioada interbelică, în care s-a afirmat Cezar Petrescu, a fost una deosebit de fertilă, astfel încât intenția sa de a realiza o „cronică românească a secolului XX” se înscrie perfect în acest interval, supranumit „de aur”, al literaturii române. Cezar Petrescu a fost caracterizat de către reputatul critic Mihai Gafița drept „una dintre cele mai fecunde, mai interesante și contradictorii personalități ale prozei și gazetăriei românești”.

S-a născut la 1 decembrie 1892, în satul Hodora, din apropierea Cotnariilor. Tatăl său, inginerul Dimitrie Petrescu, era profesor și director la școala de agricultură și horticultură de lângă Roman. Doctor în științe agricole, cu o teză susținută la Paris, Dimitrie Petrescu era o fire de intelectual autentic. Anume el l-a călăuzit pe fiul său în lumea cărții.

Cezar Petrescu debutează în vara anului 1907 (revista *Semănătorul*), înainte de a împlini vârsta de 15 ani, cu o nuvelă epistolară de proporții mici intitulată *Scrisori*.

După moartea tatălui, familia se stabilește la Iași, unde Cezar Petrescu învață la Liceul Național. În adolescență, atras deopotrivă de biologie, literatură și pictură, el citește foarte mult. Se înscrie la Facultatea de Drept. După absolvire, activează ca gazetar la *Opinia*, *Iașiul*, *Arena*, fiind antrenat în diverse polemici.

La un moment dat, pe timp de iarnă, la cumpăna anilor 1918 și 1919, „cu doi poli și un așternut”, Cezar Petrescu descinde în necunoscutul Bucureștiului. Aici colaborează, alături de Pamfil Șeicaru, la revista *Hiena*, afirmându-se plener ca ziarist. La aceeași revistă mai colaborează N.D. Cocea, Gala Galaction, Tudor Arghezi, Adrian Maniu, Ionel Teodoreanu, Ion Minulescu, Zaharia Bârsan, Nichifor Crainic.

În primăvara anului 1920, Cezar Petrescu pleacă la Cluj. Decizia sa de a se stabili în acest oraș se explică prin conștiința unui „misionarism cultural,

a datoriei pe care o simțeau și alți intelectuali din generația sa față de Clujul proaspăt revenit în România” (M. Gafița). În acest „nou Eldorado cultural”, cum era numit Clujul, unde s-au adunat într-un număr mare intelectuali de diferite profesii și unde Cezar Petrescu a rămas mai bine de doi ani, tânărul ziarist își urmează calea la ziarul *Voința*. El publică mult, semnând cu pseudonime. Este redactorul principal al revistei *Gândirea*, al cărei prim număr apare la 1 mai 1921. Programul eclectic, temperat, în primii ani, este susținut de Cezar Petrescu, Adrian Maniu, Gib I. Mihăescu, Nichifor Crainic și, parțial, de Pamfil Șeicaru. Nu-și întrerupe activitatea de redactor al revistei nici în perioada când, timp de șase luni (sfârșitul anului 1921-începutul anului 1922), e ținut la pat de o tuberculoză osoasă.

Trecerea de la ziaristică la literatură ține de activitatea sa la revista *Gândirea* (1921-1922). În această perioadă, publică *Scrisorile unui răzeș*, care reflectă contradicția din sufletul personajului măcinat de conștiința aflării sale la interferența dintre satul patriarhal ruinat și lumea nouă, necunoscută a orașului. Cezar Petrescu dă o replică sămănătorismului întruchipat în idilismul rural. Volumul de nuvele *Drumul cu plopi* (1924), romanele *Aurul negru*, *Oraș patriarhal* reflectă realități din perioada interbelică, periferia urbană fiind privită ca ideal de viață. Scrie nuvele în care fantasticul se îmbină cu realul: *Simfonia fantastică*, *Aranca*, *știma lacurilor*, *Omul din vis*, *Păianjenul negru* și *Baletul mecanic*. Deosebit de prolific, autorul muncește câte 10-14 ore pe zi.

În 1927, publică romanul *Întunecare*, axat pe tema războiului. Este autorul *Romanului lui Eminescu*, alcătuit din volumele: *Luceafărul*, *Nirvana* și *Carmen saeculare*. În 1930, i s-a decernat Premiul „Ion Heliade-Rădulescu” al Academiei Române, iar în 1931 – Premiul Național pentru Literatură. La sfârșitul anilor '30, este considerat drept „scriitorul român cu cel mai mare succes de librărie”.

Cezar Petrescu se formează ca scriitor într-un timp când în literatura Occidentului prevalau investigațiile de ordin psihologic. Așa se explică experimentările sale în domeniul „fantasticului interior”, pe care îl înțelegea ca pe o analiză a subconștientului, și nu ca pe o analiză psihologică a conștiinței. Căutările sale artistice sunt identice cu cele ale generației din care făcea parte și care trăia cu intensitate drama existențială a apartenenței la un univers crepuscular. Contradictoriul, cotidianul, cu proprietatea sa de a dizolva elanurile, prezente și în proza lui Mihail Sadoveanu, constituie puncte cu forță maximă de atracție și pentru Cezar Petrescu.

După cel de al Doilea Război Mondial, scriitorul, care „era un autor cunoscut, iubit de publicul larg, dar privit cu mefiență de critici” (Alex Ștefănescu,

România literară din 10-13 februarie 2003), s-a adaptat „din mers” la realitățile schimbate. În 1956, devine membru al Academiei.

A murit în dimineața zilei de 9 martie 1961.

Principalele opere ale lui Cezar Petrescu apar între 1929 și 1935: *Calea Victoriei*, *Comoara regelui Dromichet*, *Aurul negru*, *Baletul mecanic*, *Oraș patriarhal*, *Apostol*, *Duminica orbului*. În 1926, Tudor Vianu preciza, într-o cronică la volumul de nuvele *Omul din vis*, că la temelia scrisului artistic al lui Cezar Petrescu e atitudinea contemplativă, „domoală” ca ton, reflexivă ca tendință și care i-a caracterizat mai totdeauna pe prozatorii moldoveni.

Capacitatea lui Cezar Petrescu de a-și concepe scrierile în diferite registre tematice și din punctul de vedere al structurii se extinde și în zona nu mai puțin complicată a cărților pentru copii, care constituie un capitol aparte al creației sale: *Pif... Paf... Puf*, *Omul de zăpadă*, *Neghiniță*. Dar cea mai cunoscută lucrare a sa destinată micilor cititori (ajunsă în anii postbelici la un tiraj de 150000 de exemplare) este *Fram, ursul polar*, în care autorul e preocupat să afle „de unde vine nefericirea omului în secolul al XX-lea” și în ce constă „sensul cosmic al vieții”. *Fram, ursul polar*, lucrare marcată de căutarea unității lumii dintâi, este povestea unui urs care, din condițiile naturale unde începe firul vieții sale, a nimerit în universul închis al cercului, cu animale dresate să amuze publicul dornic de divertisment. Este o narațiune cu ramificații de subiecte povestite pe un ton duios, plin de umor și de căldură. De la scena de adio, răscolitoare prin punctul ei culminant, neașteptat, narațiunea se desfășoară din mai multe perspective: cea a autorului, cea a copilului cu o receptivitate naivă, inocentă și, totodată, foarte profundă, precum și cea a diferitor personaje întâlnite pe parcurs. Planul generalizat se interferează cu cel interiorizat. Renumitul Circ Struțchi, devenit astfel și datorită lui Fram, protagonistul îndrăgit de toată lumea, intervine în viața orașului (și a orașelor), dându-i strălucire. Iar după plecare, localitatea cade într-o somnolență cotidiană, într-o atmosferă insignifiantă. Fram este văzut ca un descendent din lumea necuvântătoarelor în universul uman. Aici, el se acomodează datorită unor calități excepționale. Scenele memorabile din timpul spectacolelor de circ, în care Fram încurajează copiii săraci împărțindu-le bomboane, aducându-i în primele rânduri și făcându-i pe oameni mai buni, au menirea de a fi purtătoare de mesaj.

Autorul pune în evidență două universuri: cel al relațiilor dintre oameni, precum și o lume primară, din care vine Fram și pe care o va redescoperi după ce își încheie, în mod dramatic, „stagiul” de aflare a sa pe arena cercului. Revenirea, adaptarea, care, la început, pare amuzantă, este însă plină de dificultăți.

O REPREZENTAȚIE DE ADIO LA CIRCUL STRUȚCHI

Autorul proiectează asupra universului sălbatic de la pol sentimente cât se poate de umane, cum sunt cele ale înstrăinării și însingurării: „Fram își dădu seama că e osândit să rămână pentru totdeauna singur. Ceva tainic și rău, neînțeles îl despărțea de urșii sălbatici și liberi ai polului”. Ceea ce îl desparte pe Fram de ceilalți urși ține de alte legi și alte „apucături”, de o altă lume căreia el i s-a conformat. Drama ce se desprinde din această situație este cea a omului-paiată, a unui „om silit să-și câștige pâinea cu giumbușlucuri”, așa cum era August, actorul de circ și prietenul lui Fram. Aceeași dramă se proiectează și asupra lui Fram, ajuns „bufonul oceanului polar”. „Nu era un urs serios, scrie autorul. Strica orânduiala asprelor pustietăți, unde fiecare ceas înseamnă o aprigă luptă cu foamea, cu viscolul, cu gerul, cu amenințarea altui hămesit care pândeste să-ți smulgă prada.” Libertatea imaginară spre care părea că se avântă Fram, readus în universul copilăriei sale, nu-i folosește la nimic. Sentimentul este împărțit între două lumi: cea polară, imensă, cu lumina și muzica cerului, a întinderilor deșarte și reci, și cea din arena circului, cu o muzică ce îi făcea pe oameni mai buni. „Cu trupul aici, dar cu inima rămasă acolo, în lumea oamenilor”, împiedicându-se de judecăți și de obiceiuri învățate de la oameni, Fram nu se mai poate desprinde de ele.

Autorul ne dezvăluie un univers al relațiilor dintre oameni, inclusiv dintre cei care „una scriu și alta fac”, în paralel cu un altul, al instinctelor primare și al lumii sălbatică, care este „dumnezeiască și rece, fiindcă nu trebuie nimănui”. Sentimentul frumosului este trecut prin filtrul necesității de comunicare și de solidaritate. Sunt motive care determină actualitatea perpetuă a acestei lucrări, recunoscută ca una dintre cele mai bune scrieri românești pentru copii.

Ana BANTOȘ

Tigrii intrau în arenă unul câte unul. Pasul lor era mlădios pe nisip. Moale, catifelat, fără zgomot. Nu ridicau nici în dreapta, nici în stânga ochii lor mari, galbeni, de sticlă.

După gratii, mulțimea din staluri privea cu răsuflarea înfiorată de teamă și de plăcere.

Dar pentru tigrii de Bengal nu se afla pe lume această mulțime. Nu merita nicio privire. Pentru dâșii, acum, o singură făptură omenească era: femeia din mijlocul arenei, înfășurată în rochia cu solzi aurii și cu pietre sclipitoare.

Ochii ei luceau tot așa de arzători ca ochii tigrilor. Numai că ochii verzi ai femeii erau poruncitori și neîndurați; pe când în ochii fiarelor se citea o mare supunere și istovire.

Privirile lor se căutau, se așteptau, se întâlneau. Era destul atât ca să se înțeleagă. Ochii femeii străpungeau: ochii fiarelor coborau în pământ.

În mâna întinsă se legăna un bici cu canaf de mătase. Vârful biciului arăta locul fiecăruia:

– Tu, aici!... Tu, dincoace!... Tu, dincolo!

Iar tigrii își luau locul știut fără împotrivire, înaintând cu pașii lor de gumă, balansându-și cozile grele și lungi.

Șase mingi uriașe de lemn, de o parte. Șase, de cealaltă parte.

Tigrul pipăia cu laba rotundul lemnului. Se înălța cu o zvâcnire ușoară și lină. Se așeza ca o pisică pe vârful unui stâlp de poartă. Pe urmă aștepta rândul celorlalți. Căscă. Își zburlea mustățile țepoase: arăta cerul gurii și colții.

În inima privitorilor tremura un fior. În mintea lor stăruia mereu un gând. Toți știau că, într-o singură clipă, dinții aceia tăioși și puternici, labele cu gheare de fier ar putea sfâșia ca pe-un pui de vrabie femeia cu rochia de solzi aurii și de pietre. Dar *miss Elian* surâdea. Așa o chema. *Miss Elian* surâdea nepăsătoare. În mijlocul sălbăticiunilor se afla singură. Fără nicio armă. Numai cu un bici cu șfichi de mătase și cu privirea ei. Numai cu atât, prefăcea doisprezece tigri cruzi de Bengal în douăsprezece pisici blânde și ascultătoare.

– Toată puterea împlânzitorilor e în ochi! vorbi un domn bătrân din lojă, chiar în fața gratiilor, către nepoțica de alături. Dacă privirea slăbește o singură dată, dacă tigrii simt că dresorul se gândește în altă parte sau că îl prinde frica, atunci toți se năpustesc și...

– Eu mă tem. Nu vreau să vorbești așa... Mă tem! șopti copila strângându-se de brațul bunicului.

– Ssst! Liniște...

Toți au tăcut. Copila cu paltonașul alb de blană și cu bucelele bălane s-a încleștat mai strâns lângă domnul bătrân. Își aude ticăitul mărunț al inimii.

Cei doisprezece tigri de Bengal, așezați pe mingile de lemn, așteptau acum porunca din ochii femeii.

De sus, din vârful cortului de pânză, lumina electrică se revârsa orbitoare. Două mii de oameni, înghesuți cot la cot, nu se clinteau, împietriți. Era o mulțime foarte amestecată. Săraci și bogați, bătrâni și femei, părinți și copii, slugi și stăpâni. Îi despărțeau numai rândurile de bănci și prețul билетelor. Unii sus, în picioare, la galerie; alții jos de tot, de jur împrejurul gratiilor, pe fotoliile îmbrăcate cu pluș roșu. Toți uitaseră grijile de acasă,

necazurile și mulțumirile lor mărunte de toată ziua. Copiii nu se mai gândeau la lecții și la bomboanele de ciocolată, la caii de lemn, la păpușile care dau ochii peste cap și au o muzicuță în piept. Bătrânii nu se mai gândeau la boală și la pensie, săracii la pâinea care s-a scumpit și bogații la automobilele care-i așteaptă afară. Toți au uitat tot. Nu-i mai deosebește nimic unul de altul. Acum privesc ca unul și un singur om. Pe stradă, se temeau de lătratul neașteptat al unui câțel cu coada bârligată. Acasă, tresăreau noaptea speriați când trosnea o mobilă sau când se ivea de sub dulap un șoricel cu ochii de mărgele negre. Aici luau parte la ceva minunat și rar. Douăsprezece fiare sălbatică, împlânzindu-se și ascultând de privirea unei femei, de pocnetul unui bici de mătase.

Nu se mai auzi niciun fâșăit de program, niciun glas, niciun scârțăit de scaun, nicio tuse.

„*Miss Elian* prezintă pentru ultima oară cei doisprezece tigri de Bengal.”

Așa spunea programul.

Era reprezentația din urmă.

Măine, circul își va strânge cortul. Toate animalele vor pleca în trenul cu vagoane albe, în alte orașe ale lumii. Poate nu se vor mai întoarce niciodată. Va rămâne în urma lor un loc gol, urât și trist.

Oamenii se vor împrăștia la grijile cele posomorâte. Copiii – la lecții și la animalele fără viață, de lemn vopsit și de păslă. Părinții – la necazuri. Slugile – la ocară stăpânilor. Viața are să fie, din nou, fără nicio minune: o zi la fel cu ziua cealaltă. Din nou au să uite că mai sunt pe lume vietăți de-o frumusețe sălbatică și fără seamăn, cu blana de catifea, cu ochii de sticlă, cu saltul arcuit ca piatra zvârlită din praștie. Din nou au să tresară speriați când latră într-o curte un câțel cu coada bârligată sau când fuge prin casă un șoricel ca o jucărie cu resort. De aceea s-au mai adunat cu toții încă o dată, să vadă cele două minuni ale Circului Struțchi:

Tigrii așteptau în cerc, pe mingile de lemn. Femeia înfășurată în rochia cu solzi aurii și cu pietre sclipitoare făcu un pas îndărăt. Își împinse cu piciorul coada rochiei foșnitoare și rotunji un semn de chemare cu biciul.

În douăsprezece salturi egale și zvelte, tigrii au fost lângă ea. S-au lungit împrejur, cu boturile culcate în pământ. Acum, se părea că în jurul femeii s-a deschis o floare a soarelui uriașă, cu douăsprezece foi portocalii brăzdate cu negru de catifea.

Mâna femeii dezmierda capetele rotunde, urechile moi, boturile umede. Îi alinta. Era mulțumită.

Fetița din lojă se gândi că pe dânsa, acasă, n-o ascultă nici Pufuleț, pisoii care a zgâriat-o pe nas.

Miss Elian a ridicat brațele, cu un semn de eliberare. Pe urmă a pocnit din bici. Tigrii s-au prelins cu pași de gumă la locul lor și așteptau neclintii pe mingile de lemn. Femeia în rochia cu solzi aurii și cu pietre sclipitoare a ridicat un cerc de hârtie, a aprins altul pe un picior de fier.

Alt pocnet din bici.

Unul câte unul, tigrii se desprind de pe mingile lucioase, cu un salt prelung trec prin cercul de hârtie, abia ating pământul și se mai avântă o dată lin și întins, prin cercul celălalt, de flacăra. Dar cel mai îndărătnic și mai tânăr a ocolit scurt. A încercat să se strecoare pe sub cercul aprins. Se preface că n-a priceput. Se așază la locul lui, pe mingea de lemn și cască lung, leneș, plictisit.

– E Rajah! Îl cheamă Rajah! șopti copila. Îl cunosc eu de la reprezentația de duminica trecută. E cel mai rău...

Femeia cu biciul nici nu l-a strigat pe nume. Nici nu l-a atins cu șfichiul de mătase. Nici n-a bătut mânioasă cu vârful pantofului în nisip. L-a privit pătrunzător o singură dată și a înălțat cercul. Tigrul arătă colții rânjind.

– Eu mă tem! Hai să mergem acasă, mă tem! se înfricoșă fetița din lojă, înfigându-și prin haină unghiile mici în brațul bunicului.

– Ssst!

N-avea de ce se teme fetița cu ochii albaștri, cu paltonașul alb de blană și cu părul cârlionțat sub căciulița de hermină.

Privirea verde a îmblânzitoarei a fost și de astă dată mai puternică decât îndărătnicia tigrului tânăr și dârz. Rajah a plecat botul în pământ. A coborât cu pași mlădioși de pe mingea de lemn. Și-a încordat mușchii sub blana catifelată și a săgetat din două salturi, dincolo de cele două cercuri. Pe urmă s-a așezat cuminte la loc. Ochii lui cereau, pocăiți, iertare. Știa ce-l așteaptă.

Îndată ce se va întoarce la cușca lui, răsplata are să-i fie câteva lovituri ascuțite peste bot, cu un alt bici, dureros, de curea. Iar la ceasul hranei, în loc de porția de carne crudă, o găleată de apă. Pedepsa o cunoștea. După cum cunoștea și cealaltă înfățișare a femeii cu rochia de solzi aurii și cu pietre scânteietoare. Așa cum nu o văzuse nimeni din toată mulțimea adunată în loji, în staluri și în galerii. Atunci miss Elian își leapădă haina sclipitoare, de reprezentăție. E îmbrăcată într-o tunică veche de piele, cu o fustă scurtă și plină de pete. Nu mai surâde fermecător, împărțind sărutări cu vârful degetelor când publicul aplaudă de se cutremură ciroul. Atunci apucă biciul de curea cu vârful de plumb și drugul de fier ascuțit. Țipă cu glas răgușit, lovește și împunge. Acestea se petrec acolo, în cuștile lor ascunse, după ce pleacă mulțimea și după ce luminile se sting.

Mai știe Rajah, tigrul cel tânăr și neastâmpărat, că acuși un semn al biciului are să-l cheme în mijlocul arenei. Măinile femeii au să-i descleșteze gura. Pe urmă, are să-și așeze capul cu păr ondulat între dinții lui, fiindcă el are faima că e cel mai nesupus și crud, iar miss Elian vrea să arate că nu are nicio teamă, niciuna. Așa face de trei seri în șir. Ce-ar fi atunci să strângă puțin, numai puțin, cu dinții? Ar trosni oasele ca o coajă de ou. Așa cum trosneau coastele antilopelor, când, în viața lui liberă din codrii de la celălalt capăt al lumii, sărea din ascunzișuri să-și sugrume prada. Rajah căscă pe mingea lui de

lemn. Știa că aceasta n-are s-o facă niciodată. E în puterea oamenilor acum. Iar privirea verzuie și arzătoare îi nimicește orice încercare de împotrivire. E tot așa de netrebnic ca maimuțele cele urâte și slugar-nice, care se milogesc în cușca menajeriei să capete alune americane și mandarine.

Tigrul lăsă pleoapele pe ochii sticloși, cu lumina îngustă și oblică, așa cum sunt ochii pisicilor la amiază. Nu mai vedea acum nici pe miss Elian, nici mulțimea de jur împrejurul gratiilor. Vedea ceea ce trăiește el întotdeauna când închide pleoapele.

O pădure cu frunzele late, cu desișuri nepătrunse, cu liane spânzurând până în pământ. E zbor acolo de păsări cu pene de toate culorile curcubeului. Păuni care trec cu foșnet mățâsos. Păsări mici ca insectele și fluturi mari ca păsările. Se leagănă dintr-un copac o creangă sau un șarpe? Este acolo o margine de apă cu tufe de bambus. Cât de bine cunoaște locul acela! Acolo pândea pitulat, la adăpătoarea antilopelor. Aștepta un ceas, două; aștepta până noaptea târziu, își schimba locul după vânt, ca să nu ducă adierea mirosul lui. Antilopele soseau. Două, trei, câteodată una singură. Privea cu ochii umezi, fricoși, adulmecând văzduhul. Nici nu se auzeau pașii în pământul moale. Pleca botul în unda apei. Tresărea. Ciulea urechile să asculte. Își vâră gura printre frunzele late de lotus. Atunci țâșnea din tufiș, zvârlit ca din arc, în cărca antilopei. Nu era nicio zvârcolire, niciun geamăt... Altă dată se desfășura însă o luptă de trosneau crengile pădurii și răsunau adâncurile de muget... Odată un bivol sălbatic... L-a simțit, îl aștepta. I-a sărit în spinare și bivolul l-a răsturnat, scuturându-se, peste cap, s-a tăvălit cu el să-l strivească, s-a năpustit să-l împungă cu coarnele. O tăcere de moarte s-a întins în toată pădurea. Maimuțele s-au ascuns în scorburi, celelalte sălbăticiuni s-au pitit la pământ. Era o luptă între stăpânii codrului. Numai icniturele lor se auzeau, numai răgetul bivolului și mugetul lui... A fost el mai tare. Trei zile a vegheat lângă stârv, sfâșiind halcă după halcă. Pe urmă, altă dată, lupta cu elefantul care l-a smuls cu trompa să-l zvârle ca pe-un sac la pământ... A fugit elefantul cu trompa